

Če se jim posreči, dobiti večino pri občinskih volitvah, bodo naše že tako izžeto ljudstvo še naprej izžemali, mu nalagali še naprej nezaslišna bremena.

Obrtniki in trgovci! Premisli, komu boš oddal pri volitvah svoj glas: ali oni stranki, ki ti želi res pomagati, in to je S. L. S., ali onim, ki te žele izmозgavati, to so vsi nasprotniki naših krščanskih idej!

Kot en mož se bomo združili vsi trezni obrtniki in šli v boj za našo sveto stvar, za krščanska načela in blagor ljudstva; Bog naj nas pa v tem boju podpira!

Spisal prof. V.

O razvoju ljudske umetnosti.

Renesančna doba je predramila Evropo iz srednjeveškega, večstoletnega, duševnega spanja in zbudila, seveda le pri izobražencih, splošno zanimanje za slovestvo in umotvore starih Grkov in Rimljanov.

Doba romantike ima pa to veliko zalugo, da je umela vzbuditi zanimanje tudi za umetnost, ki se je gojila na domačih tleh, med preprostim, kmetskim ljudstvom, za tako zvano ljudsko ali kmetško umetnost. Romantika, ki je navdušila takrat živeče pesnike in slovstvenike za zbiranje narodnih pesmi in sploh slovstva raznih narodov, je obenem povzročila, da so začeli zbirati več ali manj umetniške izdelke preproste kmetške roke in jih uvrščevati v muzejskih zbirkah poleg visoko umetniških grško-rimskih umotvorov, kakor tudi umotvorov in obrtniških izdelkov iz poznejših dob.

V novejši dobi je nastala velepomembna in na široki podlagi zgrajena ideja »varstva domačije«. Naloga, katero so si stavila društva, ustanovljena pod imenom: »Varstvo domačije«, je kaj raznovrstna. Glavni namen teh društev je, ohraniti potomcem naravno krásno ali posebno zanimive pokrajine, kakor planine, slapove, barja itd. z živalstvom in rastlinstvom, ki se nahaja na njih, nedotaknjene po človeški kulturi. Vendar se ta društva ne zanimajo samo za to, kar je stvarila narava, ampak tudi za predmete, ki jih je zgradila in izdelala človeška roka, ali z drugimi besedami, ona skušajo ohraniti tudi stavbe, da, cele vasi, ki so posebno značilne za dotične pokrajine, ne da bi imele te stavbe posebno zgodovinsko važnost, kakor n. pr. zgodovinsko važni gradovi, oziroma njihove razvaline, ali pa izrazito umetniški pomen. Obenem zbirajo ta društva umetno-obrtniške izdelke ljudske umetnosti v dotičnih pokrajinah. Nastali so tako zvani odprti muzeji (Freilicht-museen) in ogromne folkloristiške ali ljudsko-umetniške zbirke. Nadaljni smoter teh

društev je, ohraniti stavbam v posameznih krajih njihov, pokrajinskim razmeram odgovarjajoč slog, ki je ravno za te kraje značilen.

V tem oziru se je pri nas, če izvzamemo ne ravno prebogat folkloristiške zbirke naših muzejev, še bore malo storilo. V najnovejši dobi moramo zaznamovati pomenljiv napredek. V raznih listih čitamo članke, ki se pečajo z domačo ljudsko umetnostjo, da celo naši obrtniki, ki so delali le po dunajskih in drugih tujih predlogah, so nenadoma začutili potrebo po domačih, od naroda ustvarjenih umetniških vzorcih. Na tukajšnji državni obrtni šoli se pri risanju, pri vseh različnih panogah ozira tudi na slovensko ljudsko umetnost. V istem smislu deluje državni urad za pospeševanje obrti. Skrajni čas je, da se zbere to, kar se še valja po zaprašenih podstrešjih, oziroma ohrani v slikah ter reši pogina.

Marsikdo opazuje z veseljem in zanimanjem naše narodne noše, da, potrudi se celó v muzej k folkloristiškemu oddelku, toda večina teh opazovalcev nima pojma o izvoru in razvoju narodnih noš in sploh o umetniških izdelkih preproste kmetške roke. Zato hočemo govoriti najprej o pojmu ljudske umetnosti sploh, o njenem postanku in razvoju, o medsebojnih tujih vplivih in slednjč seveda v glavni meri o slovenski in jugoslovanski ljudski umetnosti.

Pojem ljudske umetnosti se ne dá lahko določiti. Naj sledijo mnenja nekaterih tozadevnih strokovnjakov! Riegl razume pod ljudsko umetnostjo umetniške poskuse manj izobraženega, po zastareli šegi živečega dela naroda, katerega umetniško delovanje sloni na tradiciji ali sporočilu prednikov. Po Forrerju je l. u. iz mest na deželo zanešena in deloma posirovela meščanska ali splošna umetnost. Noben teh nazorov nas ne more popolnoma zadovoljiti. Deloma moramo dati prav Rieglu, kajti mnogo ljudsko-umetniških izdelkov nam kaže prastare motive, ki jih zasledimo pri vseh sorodnih plemenih in narodih. Ti motivi so se torej podedovali od roda do roda in se mnogokrat ohranili v prastari obliki. Kar se tiče Forrerjeve trditve, moramo priznati, da ima tudi on deloma prav. Še dandanes lahko opazujemo, da se selijo mestne navade in običaji, pa tudi noše itd. iz mest na kmete, vendar ne moremo trditi, da ima vsa ljudska umetnost svoj izvor izključno le v meščanski ali splošni umetnosti. Še manj moremo reči, da je meščanska umetnost na deželi posirovela, kar se je pač lahko zgodilo v posameznih slučajih, splošno pa moremo trditi, da so kmetški umetniki meščansko

umetnost po svoje prikrojili in je ta vsled tega dobila svoj posebni značaj.

Popolnoma pravilno primerja Haberlandt l. u. z dialektom. In res najdemo pri obeh iste dobre in slabe strani. V obeh se zrcalita krepka izrazitost in preprostost, ki se kažeta v nepoznanju sveta, v ozkem duševnem obzorju, v enoličnosti itd. Oba kažeta mnogokrat krepko jedrnatost, da tu i tam celo neko posirovelost v izrazih, oziroma vzorcih.

Iz nadaljnjih izvajanj bomo lahko izpredvideli, katera izmed teh trditev je pravilnejša, vendar že sedaj lahko rečemo, da ima l. u. svoj izvor v glavni meri v preprostem narodu samem in se le deloma izvaja iz splošne umetnosti. To nam postane tudi jasno, če opazujemo razvoj obrti v najstarejši dobi človeštva.

Prvotno je človek sam zase izdeloval vse, kar je rabil za svojo eksistenco. Može so izdelovali orodje in orožje, žene so skrbele za obleko. Posamezen človek je bil v eni osebi kovač, tesar, zidar itd. Ta domača obrt se je razvila do neke višje stopnje šele takrat, ko se je ta ali oni začel pečati z izdelovanjem le enakovrstnih predmetov, ki jih je zamenjal za druge ali za živež. Spretnost v izdelovanju posameznih predmetov je ustvarila posamezne obrtnike in povzročila delitev dela, ki je največjega narodno-gospodarskega pomena, kajti na njej sloni še dandanes veleobrt. Pa tudi v tej dobi ni bila brez pomena, kajti spreten lončar je n. pr. v istem času vsled vaje in večje izurjenosti izdelal večje število posod in mnogo bolj lično, kakor tisti, ki je bil obenem lončar, tesar itd. Z delitvijo dela se je povzdignil tudi umetniški okus. Človek je začel krasiti svoje izdelke s črtami, pikami, rastlinami itd. Nastali so torej že preprosti umetniški motivi, kakršne je nudila človeku njegova bližnja okolica. Ti motivi so lahko prastari, ker jih je oče sporočil svojemu sinu in ta njegovemu vnuku. Isto velja za umetniške motive na ljudsko-umetniških izdelkih.

Tudi na vprašanje, katere predmete moremo prištevati ljudsko-umetniškim izdelkom, ni lahko odgovoriti, vendar splošno sledeče:

1. Predmete, ki jih je izdelal preprost človek v uporabo v vsakdanjem življenju, če odgovarjajo umetniškim zahtevam v obliki ali v zunanjem okrasu;

2. predmete, ki niso neobhodno potrebni, kakor otroške igrače, slike, čipke itd.;

3. izdelke izučeni rokodelcev, če se v njih pojavlja ljudstvu primerna in za dotično pokrajino značilna umetnost;

4. tudi predmete, ki so se sicer izdelali v tujini, toda so se v tem ali onem kraju popolnoma udomačili in postali tako-

rekoč last dotičnega okrožja, kakor majolike, slike na steklo itd. (za Kranjsko);

5. od tako zvanih »potujočih umetnikov« dovršeni predmeti, če vsebujejo domače umetniške motive.

Potreba je torej v glavni meri rodila domačo obrt in vsaj posredno tudi ljudsko umetnost. S povzdignjenjem prometa je izginila potreba in ž njo tudi večinoma domača obrt in z njo zvezana ljudska umetnost. Začne kote naše domovine so preplavili fino izdelani industrijski predmeti. Vaški umetnik, ki ni imel na razpolago orodja in pripomočkov, katere ima veleindustrija, je kmalu obupal nad svojimi lastnimi izdelki, posebno ko je videl, da ti vzbujajo več tega zanimanja, ko prej. Ponos in želja vzbuditi zanimanja, sta bili tisti gonilni sili, ki sta priganjali vaškega umetnika k delu, ki sta mu vdahnili, včasih res nadčloveško potrpežljivost pri delu.

(Dalje prihodnjič.)

D. R.

Kmetijske stavbe.

»Kmetovalec« z dne 15. prosinca je prinesel obširen dopis in priporočilo za stavbe hlevov in gospodarskih poslopj iz ilovice. Ker se je izrazila v omenjenem dopisu želja, da se tudi drugi oglase, si dovoljujem tudi jaz izraziti se o mojem večletnem opazovanju ilovnatih stavb v ptujskem in ormoškem okraju, koder se takšne stavbe še največ izdelujejo za majhna in ozka poslopja.

Po mojem večletnem opazovanju sem dognal, da so starejše stavbe še precej dobro ohranjene in se jih na prvi hip ne loči od drugih. Stavbe iz ilovice se gradijo počasi in se morajo več let neometana od zunaj sušiti, da se zakrijejo razpoke, ki nastanejo pri neenakomernem posedanju stavbe. V stenah iz ilovice kot celota se, četudi se v plasteh 20 cm debelo nabija, vsled tega, le prehitro pokažejo razpoke in bi odstopil omet; medtem se pri zidovju iz opeke posedanje malo ali pa nič ne pozna, ker je stena zgrajena iz vrst in, torej bolj elastična. — Stavbe iz ilovice so izpostavljene zelo močno vremenskim vplivom, posebno vlažna in mokra jesen in zima, za njo pa mraz, sta največja sovražnika, ki izpodjedata trdnost in povzročita razpad pri novih zgradbah, če so le nekoliko bolj na vlažnem in senčnem kraju (postrežem tudi z imeni in množino). Imel sem priliko opazovati zgradbe, katere so si postavili nekako pred tremi leti, toda na spomlad je bila spodnja polovica brez ometa, torej komaj dograjena stavba, pa od zunaj že toliko popravila! Opazil sem pa tudi, da je stisnilo steno in je začela razpadati, kajti

ilovnata stavba nima tiste odporne trdnosti za nosilnost strehe in strešne konstrukcije, teže snega in vetra. Ilovnate stavbe rabijo mnogo debelejšo, globokejšo in višjo zoklo. Zidovje je torej, temelj in zokl, gotovo dražji, nego pri zidovju iz opeke. Res je, da je pritlično zidovje iz ilovice ceneno, toda upoštevati je treba temelj in podstavko. Zidovje, katero mora biti od tal najmanj 60—80 cm iz kamena ali betona, čim višje je, tem bolje, in sicer je to zidovje najmanj 60—75 cm široko, med tem, ko bi za pritlično hišo iz opeke zadostoval temelj 45—50 cm pri 30 cm debelem zidu. Če še upoštevamo tisto debelino iz ilovice, je stavba daljša in širja najmanj 30 cm. Pri enaki znotranji ploskvi pridemo do zaključka, da rabimo pri ilovnatih stavbi več ostrejša in več krova, brez ozira na to, da morajo biti napušč pri ilovnatih stavbah že sami na sebi širji nego pri zidovju iz opeke. Iz te skušnje so začeli posestniki doma delati opeko in jo na licu mesta žgati; žge se iz odpadkov drv ali pa iz protja, ki ni za drugo uporabno. Za zid iz opeke rabijo nekateri tudi ilovico. Toda kdor si je pustil napraviti poslopje po veččaku danih navodilih in iz opeke, pač ne more prehaliti svoje zgradbe, ki mu je v ponos, in ko jo je po trudu dogradil, ima stavba mir, kar se pa pri ilovnatih ne more trditi. Vsakoletno popravilo ometa tudi stane in kje je trud in čas? Stavbe po Paetzovem načinu se bodo v teku let pokazale, če so za naše kraje in če so trpežne.

Manjka ne samo na deželi kmetijskih prostorov, ki so skoro v teku vojske stohneli, ampak manjka tudi stanovanj in kdo naj je zida pri današnjih razmerah? Lastnik hiše ni lastnik stanovanja, če ima stranko, da mu pokvari pođe, okna, vrata itd., pa ji ne more odpovedati, oziroma ne sme in ne sme zvišati najemnine, dasi je pri hiši treba to in ono popraviti. Da so večji davki, za to se ne vpraša. Kdo bo pri teh razmerah gradil stanovanje, če mu ničesar ne nese in so drugi gospodarji čez stanovanje? Znan mi je slučaj, kjer plača stranka 30 K od treh sob in kuhinje, drvarnice z uporabo vrta od leta 1914. Dasi je lastnica hiše zahtevala od dotičnega uradnika s sijajno plačo povišbo, deponira najemnik stanovanja najemnino pri davkarji in to zmeraj staro. Odpovedalo se mu je stanovanje, toda najemnik se še ne zmeni ne; lastnica hiše popravlja hišo, popravlja krov in plačuje davke mnogo povišane, a bo morala pustiti hišo ali najemnikom ali davkarji. Kje naj vzame znesek, da vsako leto pokrije izgubo, zato ker ima hišo, najemnik pa s krasno plačo cele noči popiva in bi lahko imel lastno hišo, če bi hotel.

Ali ni poklicana država, da napravi red, da ne bo tisti, ki ima hišo in plačuje

davek, brez pravice in ne bo pustil, da hiša razpade, ako nima nobene koristi.

Ali bi ne bilo umestno dovoliti brezobrestno posojilo ali kako drugače z odpisom davka pospešiti zgradbe in dati s tem zaslužka delavcem in obrtnikom?

„Probuda“

društvo jugoslovanskih umetnikov, industrijcev in trgovcev.

Ustanovilo se je v Ljubljani društvo »Probuda«. Ono stoji v tesni zvezi s tukajšnjo tehniško srednjo šolo, katere ravnateljstvo je z ozirom na važnost društva odstopilo temu en lokal v uporabo, in z državnim uradom za prosojevanje obrti ter združuje v svojem okrilju večino slovenskih umetnikov vseh panog. Pozneje namerava pritegniti v skupni delokrog tudi druge jugosl. umetnike.

Društveni cilji so zelo raznolični in ravno vsled tega velepomembni. Glavni društveni cilj je osamosvojitve slov. in sploh jugosl. umetne obrti na vseh raznih poljih in sicer po možnosti na podlagi domačih umetniških motivov, uporabljenih v modernem smislu.

Društvo si je vsled tega stavilo tudi nalogo, zbrati vse še dosegljivo slovensko etnografsko blago, četudi ima že sedaj na razpolago bogato etnografsko zbirko, last društvenega člana. V ta namen se bo ustanovila v okrilju društva posebna etnografska sekcija, ki bo obračala vso svojo pozornost na ohranitev domačih umetniških motivov širne Slovenije potom risb, slik in spisov.

Naloga te etnografske društvene sekcije bo tudi varstvo in ohranitev tipičnih domačih stavb in po možnosti varstvo naravnih krasot naše domovine. Društvo bo vsled tega skušalo vplivati na merodajne činitelje, da se bodo gradile stavbe, primerne krajevnim razmeram in v teh krajih tipičnem slogu. S tem se bodo vsaj deloma preprečili tuji in neokusni stavbni nestvori.

Društvo namerava izdajati lasten list z umetniškimi reprodukcijami, da podpre svoja stremjenja in označi svoje cilje.

Probuda bo skušala odpomoči veliki revščini, ki vlada pri nas glede učil ter raznih učnih predlog in načrtov, ki se rabijo v naših šolah.

Nadaljna naloga društva bo, pospeševati umetnost in povzdigniti umetniški čut našega ljudstva. Po možnosti se bodo otvorili posebni umetniški tečaji in praktični kurzi za umetno-obrtniške delavce.

Glavni društveni smoter pa je, kakor smo že omenili, ustvariti takorekoč domačo umetniško obrt, ki bo dala dovolj dela umetnikom in za to pripravnim obrtnikom.

Izdelovali se bodo, oziroma se že izdelujejo načrti za vse panoge umetniške obrti in za stavbarstvo.

Navedene cilje bo pa mogla doseči Probuda le potom skupnega sodelovanja slovenskih umetnikov, industrijalcev in trgovcev. Mnogo jih je že pristopilo, vsi drugi pa, ki se zanimajo za stvar, so vabljeni, da pristopijo društvu.

D. V.